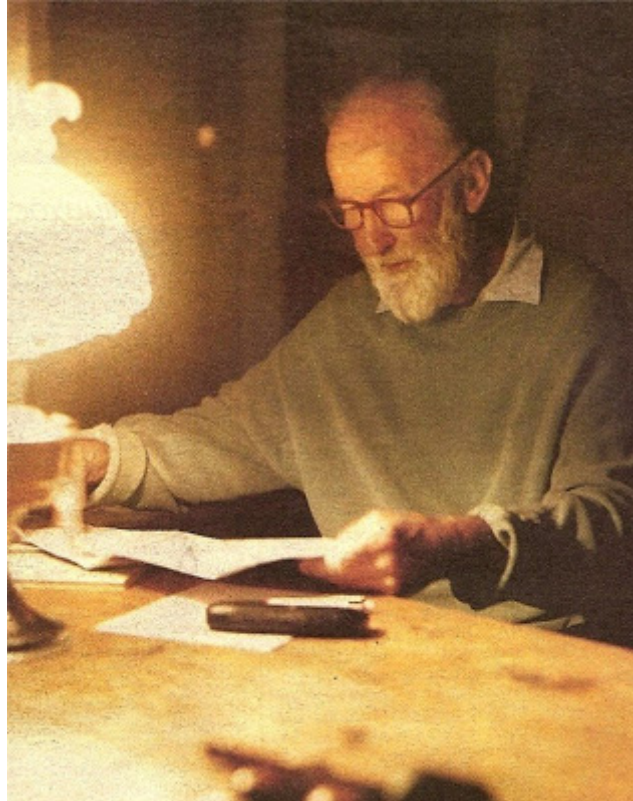

9 Φεβρουαρίου 2021

Επιστολή του Φίλιππου Σέρραρντ στον Σεφέρη (Sherrard Philippe)

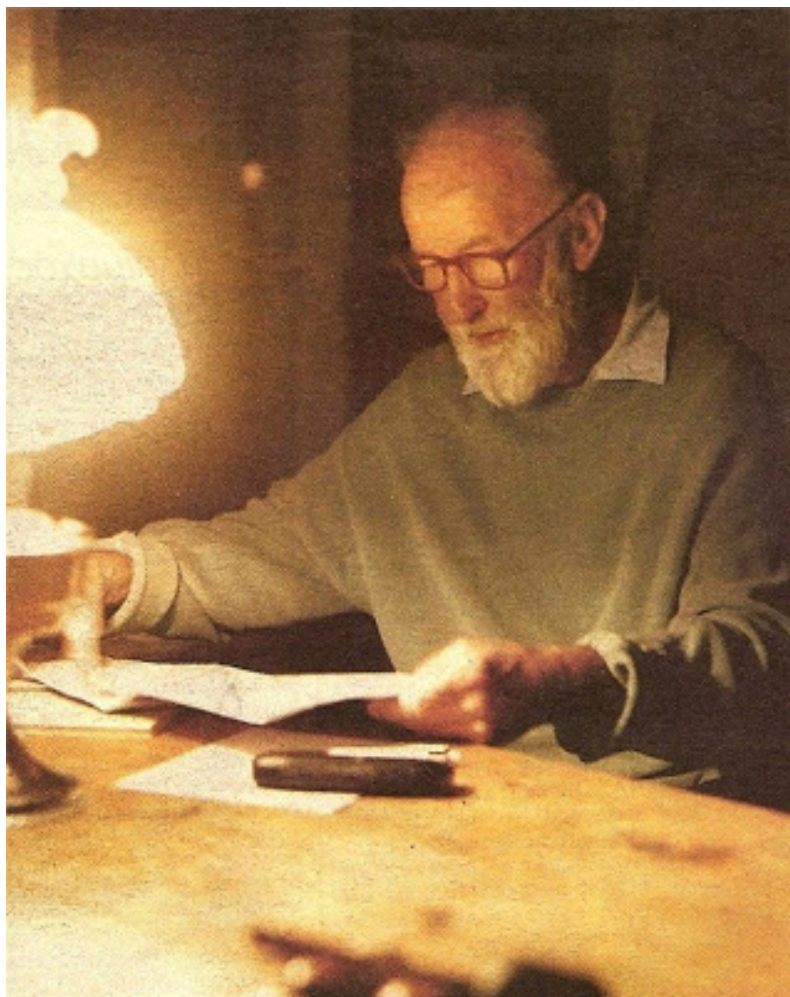
/ [Γενικά Θέματα](#)

Κατούνια,

Αγαπητέ Γιώργο,

Μιλούσες σοβαρά πριν λίγες μέρες, όταν με ρωτούσες για την κόλαση; Όπως και να 'χει, από εκείνη την ημέρα με απασχολεί αυτό το θέμα. Σκέφτηκα ότι η απάντησή μου μπορεί να ήταν συνοπτική, αλλά όχι πολύ βοηθητική και ένιωσα την ανάγκη να προσθέσω ένα δύο πράγματα. Επομένως, αν δεν μιλούσες σοβαρά, θα πρέπει τώρα να με συγχωρέσεις.

Καταρχάς υπάρχουν δύο τινά, τα οποία φαίνεται ότι δημιουργούν σύγχυση γύρω από το ζήτημα αυτό. Το πρώτο είναι η αντίληψη πως η αιώνια κόλαση είναι κάτι που παρατείνεται συνεχώς μέσα στο χρόνο ή μάλλον που παρατείνεται αιώνια, σαν να μην ήταν δυνατό να τερματιστεί ποτέ. Αυτή η αντίληψη συνδέεται πιθανόν με το ότι η λέξη «αιώνιος» εκλαμβάνεται εξ ολοκλήρου με την κατά γράμμα σημασία της, σαν να αφορούσε δηλαδή σε μονάδα μέτρησης χρόνου. Στην πραγματικότητα η λέξη αυτή χρησιμοποιείται στη Βίβλο περισσότερο για να περιγράψει μία ποιότητα ζωής - είτε την εμπειρία της πληρότητας της ζωής είτε της απουσία της. Κατά κύριο λόγο, επομένως, η κόλαση είναι κάτι που σχετίζεται με την έλλειψη της ζωής, την έλλειψη της πραγματικότητας, τη στέρηση.

Ύστερα, υπάρχει και η άλλη ιδέα, ότι δηλαδή η κόλαση είναι κάποιος τόπος. Αυτή η ιδέα κρύβεται πίσω από το μυαλό των Ιησουϊτών που κάνουν το σχόλιο στο οποίο αναφέρθηκες (ήταν, νομίζω, η Αγία Θηρεσία του Λιζιέ, εκείνη που το διατύπωσε: είπε κάπου: «πιστεύω ότι η κόλαση υπάρχει, αλλά δεν πιστεύω ότι βρίσκεται κανείς σε αυτήν»).

Τούτη η παρατήρηση, που υποδηλώνει καθαρά ρωμαιοκαθολική αντίληψη, φαίνεται

να δέχεται ότι η κόλαση είναι ένα είδος αντικειμενικού τύπου δημιουργημένου από τον Θεό για να στεγάσει καταραμένες ψυχές. Και επίσης -αυτή η ιδέα της κολάσεως ως αντικειμενικού χώρου που κατοικείται από τους κολασμένους- είναι ένα είδος προβολής εκείνης της φρικτής ηθικιστικής νοοτροπίας που διαχωρίζει την ανθρωπότητα σε δύο στρατόπεδα η σε δύο τάξεις, τους καλούς και τους κακούς, τους δίκαιους και τους αμαρτωλούς, τα πρόβατα και τα ερίφια, και τοποθετεί τους μεν σ' έναν τόπο που ονομάζεται παράδεισος και τους δε σ' έναν τόπο που ονομάζεται κόλαση.

Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν δύο κατηγορίες ανθρώπων η ψυχών (με αυτήν την αυστηρή, κατά γράμμα, ερμηνεία): η διαχωριστική γραμμή δεν χαράσσεται κατά τρόπο αντικειμενικό και εξωτερικό ανάμεσα σε τάξεις ανθρώπων (καλών και κακών), αλλά κυρίως εσωτερικά, μέσα στον ίδιο μας τον εαυτό, μεταξύ των «θετικών» και «αρνητικών» πραγμάτων, στην ενιαία ανθρώπινη φύση). Αυτή η εξωτερική διαίρεση των ανθρώπων σε δίκαιους και αμαρτωλούς, είναι απλώς μία ηθική κρίση που βασίζεται... ο Θεός ξέρει σε τι: είναι κρίση κάποιου που ξεχνά ότι κανένας δεν μπορεί να είναι ολότελα κακός, ακριβώς όπως κανένας δεν μπορεί να είναι ολότελα καλός (ακόμα και ο Χριστός ρώτησε: «τι με λέγεις αγαθόν; ουδείς αγαθός ει μη εις ο Θεός»[1]).

Η θεία δικαιοσύνη έχει -υποπτεύεται κανείς- εντελώς διαφορετικούς νόμους -όπως «οι πρώτοι έσονται έσχατοι και οι έσχατοι έσονται πρώτοι»[2] η «λέγω δε υμίν ότι πολλοί από ανατολών και δυσμών ήξουσι και ανακλιθήσονται μετά Αβραάμ και Ισαάκ και Ιακώβ εν τη βασιλεία των ουρανών, οι δε υιοί της βασιλείας εκβληθήσονται εις το σκότος το εξώτερον»[3].

Δυστυχώς, όμως, αυτή η ιδέα ότι υπάρχει ένας τόπος που ονομάζεται παράδεισος, όπου οι καλοί απολαμβάνουν αιώνια μακαριότητα και ακόμα ένας άλλος τόπος που ονομάζεται κόλαση, όπου οι κακοί υποφέρουν και θα υποφέρουν για πάντα, έχει αποκτήσει βαθιές ρίζες στους ανθρώπους και περνιέται ως χριστιανική ιδέα: υπάρχει μάλιστα μία ολόκληρη παράδοση διδασκαλιών, η οποία πασχίζει να κάνει τους ανθρώπους «καλούς» τρομοκρατώντας τους με οράματα και εικόνες αιώνιας τιμωρίας για τις ενδεχόμενες αμαρτίες τους (οι αμαρτίες αυτές παρουσιάζονται με απόλυτη σαφήνεια, κατηγοριοποιημένες και λεπτομερώς). Τούτο είναι, αν μη τι άλλο, αποτρόπαιο και είναι αυτό ακριβώς το πράγμα που ο Blake πάντοτε αρνιόταν και μάχονταν. Επίσης δεν φαίνεται πολύ Ορθόδοξο, ο,τι και αν λένε, ειδικά αν κανείς θυμάται εκείνα τα λόγια από τον Όρθρο της Κυριακής του Πάσχα αναφορικά με την κόλαση ότι έχει δηλαδή συντριβεί (η θανατωθεί που είναι το ίδιο πράγμα [4].

Κόλαση είναι το βάρος, η πνιγηρή και μουχλιασμένη ατμόσφαιρα, το ζοφερό

σκοτάδι, η απουσία χαράς στη ζωή κάποιου. Υπ' αυτήν την έννοια, μου φαίνεται απόλυτα –και τρομαχτικά– πραγματική και νομίζω ότι ο καθένας σε αυτήν τη γη βρίσκεται κυρίως «στην κόλαση», αν και υπάρχουν στιγμές που κάποιος μπορεί να πιστεύει ότι βρίσκεται στον παράδεισο.

Υποθέτω ότι «ο κολασμένος» θα μπορούσε να περιγραφεί κατά κάποιον τρόπο ως μία ύπαρξη κλεισμένη στον εαυτό της, χωρισμένη από κάθε «άλλον» η «άλλους».

Ο Ντοστογιέφσκι ονομάζει κόλαση τον πόνο που προέρχεται από την αδυναμία μας να αγαπήσουμε. Θα πρόσθετα, επίσης, ότι κόλαση είναι ο πόνος που προέρχεται από την αδυναμία μας να δεχθούμε αγάπη. Κάποιος από τους Ορθόδοξους αγίους λέει ότι αποτελεί ανοσιούργημα η σκέψη και μόνο ότι ο Θεός δεν αγαπά τους αμαρτωλούς, αλλά αυτή η αγάπη του Θεού γίνεται αισθητή με διαφορετικούς τρόπους: γίνεται αισθητή ως βάσανο μεν από εκείνους που την αρνούνται, ως χαρά δε από εκείνους που τη δέχονται[5].

Θα έλεγα, λοιπόν, καταρχάς, ότι η κόλαση δεν είναι ένας τόπος και δεν είναι αιώνια (με την έννοια μίας αδιάκοπης συνέχειας χωρίς τέλος). Και θα ισχυριζόμουν περαιτέρω ότι είναι κάτι που τελείται και εκτυλίσσεται στο εσωτερικό ενός ανθρώπου, υποκειμενικά και έχει να κάνει με την παρουσία η τη στέρηση της ζωής, με την παρουσία η τη στέρηση της χαράς.

Αναφορικά, ωστόσο, με το τι συμβαίνει κατά την Κρίση (είτε κατά την προσωπική κρίση του καθενός από εμάς είτε κατά την έσχατη Κρίση), αυτό είναι ένα εντελώς διαφορετικό θέμα. Αλλά ο θάνατος για τον καθέναν προσωπικά δεν θα έπρεπε, μου φαίνεται, να επηρεάζει πραγματικά, με τρόπο διαφοροποιημένο, την κρίση: κάποιος βρίσκεται εκεί που βρίσκεται, «στην κόλαση» (με την παραπάνω έννοια), φερειπείν, η όχι στην κόλαση, πάντως με την ενδιάθετη ικανότητα πάντοτε, αν βρίσκεται «στην κόλαση», να ελευθερωθεί, με την ενδιάθετη ικανότητα να αγαπήσει και να δεχθεί αγάπη: όλα εξαρτώνται από τον κάθε έναν από εμάς προσωπικά –η όπως οι Ορθόδοξοι Πατέρες λένε: «Ο Θεός μας δημιούργησε χωρίς τη βοήθειά μας, αλλά δεν μπορεί να μας σώσει χωρίς τη βοήθειά μας»[6]–και θα προσθέταμε εύλογα ότι δεν μπορούμε να σώσουμε τον εαυτό μας χωρίς τον Θεό.

Πραγματικά, μέσα από την Ορθόδοξη οπτική, κάθε ζωή που δεν είναι τέλεια, ακέραιη, ολοκληρωμένη, είναι σε κάποιον βαθμό «κόλαση»: αλλά επίσης καμία ζωή –όσο ατελής, μερική, ανολοκλήρωτη και αν είναι– δεν στερείται την ικανότητα η τη δυνατότητα να γίνει τέλεια, ακέραιη και ολοκληρωμένη. Η αιτία που μεταξύ των Ορθοδόξων δεν συναντάται η έννοια του καθαρτηρίου και αγνοείται η ρωμαιοκαθολική διάκριση μεταξύ κολάσεως και καθαρτηρίου, δεν είναι ότι αυτοί πιστεύουν, όπως λανθασμένα νομίζεται ενίοτε, πως οι ψυχές βρίσκονται είτε στον

παράδεισο είτε σε κατάσταση αιώνιας καταδίκης και χωρίς την παραμικρή ευκαιρία να μεταβούν στον παράδεισο· οφείλεται στην πίστη τους ότι ακόμα και η ψυχή που βρίσκεται στην πιο βαθιά κόλαση εξακολουθεί να έχει την ικανότητα να εξέλθει από αυτήν, να μετανοήσει (να αλλάξει νου/ζωή): ακόμα και ο διάβολος δεν στερείται, από αυτή την άποψη, τη δυνατότητα της μετανοίας.

Κοντολογίς, δεν υπάρχει χώρος στην ορθόδοξη σκέψη (κυρίως σε αυτήν) για την ιδέα της κολάσεως στην οποία κάποιος καταδικάζεται για πάντα, όπως επίσης δεν υπάρχει χώρος για την ιδέα μίας κολάσεως διακριτής από το καθαρτήριο, καθότι ο εξαγνισμός και η απολύτρωση είναι διαδικασία στην οποία όλοι, ανεξάρτητα από την προσωπική τους κατάσταση, μπορούν να συμμετέχουν: αρκεί μόνο να το θέλουν.

Έτσι εξηγείται η αδιάλειπτη και επίμονη Ορθόδοξη προσευχή για τους κεκοιμημένους –όλους τους κεκοιμημένους, αγίους η «αμαρτωλούς»: διότι δεν υπάρχει κανένα όριο στην τελείωση που μπορεί να επιτευχθεί από έναν άγιο και κανέναν περιορισμός, επίσης, στην ικανότητα ενός αμαρτωλού να γίνει τέλειος.

Οι Ρωμαιοκαθολικοί, ωστόσο, κάνουν τη διάκριση μεταξύ κολάσεως και καθαρτηρίου και έχουν παγιδευτεί σε τούτη τη σφαλερή έννοια της κολάσεως ως τιμωρίας και πόνου χωρίς καμία ελπίδα η δυνατότητα απολύτρωσης. Και επειδή η αντίληψή τους αυτή δεν συνάδει με την ιδέα της άπειρης αγάπης του Θεού, αναγκάζονται να προβαίνουν σε τέτοιες ευρηματικές, πλην όμως ανούσιες, διατυπώσεις, όπως εκείνη, παραδείγματος χάριν, για την κόλαση που «υπάρχει αλλά δεν βρίσκεται κανένας μέσα σε αυτήν». Αναγκάζονται να το κάνουν αυτό, γιατί έχουν καταρχάς διαμορφώσει λανθασμένη ιδέα –ένα είδος χρονικής και χωροταξικής ιδέας– της κολάσεως.

Νομίζω ότι όσα είπα είναι αρκετά για το εσπερινό κήρυγμά μου της Τετάρτης[7]! Αν δεν μιλούσες σοβαρά όταν εξέφραζες το ερώτημά σου, μη δώσεις σημασία. Ίσως δεν χρειάζεται να δώσεις σημασία σε καμία περίπτωση.

Έκανα, όπως βλέπεις, κάμποσες αλλαγές στον Πρόλογο, και ελπίζω ότι έχω εξαλείψει τα σημεία για τα οποία είχες ορισμένες αμφιβολίες. Έστειλα μία λίστα με τις αλλαγές στον Κίλι[8] και ελπίζω ότι θα τις αποδεχθεί. Πιστεύω ότι μάλλον θα το κάνει. Η αίσθησή μου είναι –και μέχρι τώρα ήταν– ότι όσο περισσότερα μπορεί κανείς να αφαιρέσει τόσο καλύτερα.

Γεια χαρά

Φίλιππος

Παρακαλώ συγχώρεσε με που έγραψα όλα τούτα στα αγγλικά. Αμφιβάλλω αν τα ελληνικά μου θα με βοηθούσαν να αντεπεξέλθω στις υψηλές απαιτήσεις των θεολογικών νοημάτων!

[1] Λουκάς 18:19

[2] Μάρκος 9:35 και Λουκάς 13:30

[3] Ματθαίος 8:11-12

[4] Υπάρχουν αρκετές αναφορές στον Χριστό, που καταλύει το κράτος του Άδη με την εκ νεκρών Ανάστασή Του, στη μεταμεσονύχτια Λειτουργία της Κυριακής του Πάσχα και επίσης στην Πασχαλινή ομιλία, που αποδίδεται στον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, η οποία διαβάζεται, εις ευήκοον όλων, αμέσως πριν αρχίσει η θεία Λειτουργία, αναφέρεται ότι ο Άδης θανατώνεται (ενεκρώθη).

[5] Ισαάκ της Νινευής (Άγιος Ισαάκ ο Σύρος), Μυστικές Πραγματείες, μεταφρασμένο από τον A. J. Wensinck (Άμστερνταμ, 1923), XXVII, σ. 136

[6] Καβάσιλας, Η εν Χριστώ ζωή, II, 10· Αθανάσιος, MPG 26, 369· Βασίλειος, MPG 32, 117B· Αυγουστίνος, MPL 38, 923, κ.α.

[7] Ο Σεφέρης απαντώντας γράφει στην από 10/11/1966 επιστολή του: «Πολλές ευχαριστίες για το “εσπερινό σου κήρυγμα της Τετάρτης”, που μου προξένησε τρομερό ενδιαφέρον. Το μόνο πρόβλημα είναι ότι η ευγενική απάντησή σου δημιουργεί άλλα ερωτήματα. Έτσι όταν έρθεις πάλι στην Αττική μην αμελήσεις να με συναντήσεις».

[8] Πρόκειται για τον Έντμουντ Κίλι (Edmund Keeley) νεοελληνιστή φιλόλογο, δοκιμιογράφο, μεταφραστή και συγγραφέα - στενό φίλο και συνεργάτη του Σέρραρντ.

(Επιστολή του Φίλιππου Σέρραρντ στον Γιώργο Σεφέρη: από το βιβλίο “THIS DIALECTIC OF BLOOD AND LIGHT/GEORGE SEFERIS - PHILIP SHERRARD/AN EXCHANGE: 1947-1971” [DENISE HARVEY PUBLISHER, 2015] που επιμελήθηκε και εξέδωσε η Denise Sherrard)

Η απόδοση έγινε από τον Αναστάσιο Θεοφιλογιαννάκο.

πηγή: [Αντίφωνο](#)